Դ. ՏԱՐԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՅՈՒՆՎԱՐ 1899 ԹԻՒ 3

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

Տարեկան 10, վեցամսեայ 5 ֆր.

ՕՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(Երկու թիւր մէկ ծրարով)
Տարեկան 12, վեցամսեայ 6 ֆր.

(Իւրաքանչիւր թիւը զատ ստանալու)
Տարեկան 15 ֆրանք.

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐԵԼԻ

Ծանուցման տողը 20 սանթիմ. երեքէն աւելի անգամներու համար 20 0/0 զեղչ կը լինի։

ԻՐԱՒՈՒՆՔ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

(ԳԻՆ 10 ՍՆԹ.) (ԳԻՆ 10 ՍՆԹ.)

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ

Նամակ եւ դրամ ղրկել խմբագրութեան հասցէին

Редакция на вѣст.
„Иравункъ"
ВАРНА (България).

Rédaction du journal
„Iravounk"
VARNA (Bulgarie)

«Իրաւունք»ի բաժանորդներէն անոնք որ իրենց բաժնեգինը մինչեւ փետրվար 15 մեզ կը հասցնեն, նոյնպէս անոնք որ փետրվար 1 էն սկսեալ նոր բաժանորդ կը գրուին և բաժնեգինը կանխիկ կը ղրկեն, խմբագրութենէս մէյ-մէկ Երգարան նուէր պիտի ստանան։ իսկ անոնք որ փետրվար 15 էն մինչեւ Նոր ամսոյ վերջը իրենց բաժնեգինը կը ղրկեն մեզ՝ նուէր կ'ստանան մէյմէկ Օրացոյց։

ԽԱՌՆ ԽՈՀԵՐ

Ցայտարարութիւնը զոր Լուսինեան իշխանը ուղղած էր մեծ տէրութիւններուն, տաք վէճերու նոր նիւթ մը մատակարարեց։ Անօգուտ, աննպատակայարմա՞ր ձեռնարկ մըն էր՝ այս իշխանին կողմէն, թէ օգտակար ու նպատակայարմար։ Այս խնդիրը որ եռմով հետաքրքրուողներու բազմութիւնը երկու հակառակորդ կողմերու կը բաժնէ և մինչեւ իսկ ազգ. թերթի մը խմբագրական շրջանակին մէջ յարաբերութեանց անժամանակ, խզում յառաջ բերաւ վառնայի հրաժարած խմբագիրներուն թիւին վրայ հատ մըն ալ աւելցնելով։

Հարցը սակայն մեզի այնքան ալ կնճռոտ ու դժուարալոյծ չի թուիր։ Գուխոն իշխանին ձեռնարկը, ինքնին, այսինքն, եթէ կանխաւ ձեռնհաս անձնաւորութեանց ձեռքով պատրաստուած գործունէութեան յատակագծի մը արդիւնքը չէ, ոչ ալ կարեւոր քաղաքական մարդոց խորհրդածու. հաւանութեամբը կատարուած, դատապարտուած է զէրոյէ մը աւելի նշանակութիւն չունենալու, Հայկական Դատին ընդ հուպ լուծման տեսակէտով։ Սակայն կ'ըսուի թէ իշխանը կանխաւ գիտցեր ըրած է ինչ որ ընել էր, խորհրդակցութիւններ ունեցած կարեւոր հայասէրներու հետ և թէ այս նախապատրաստութեանց յաջողութենէն քաջալերեալ՝ որոշած է խմբագրել ու տէրութիւններուն ղրկել իր Ցայտարարութիւնը։ Այս գրոյցը շատ հաւանական կերեւի, երբ նկատողութեան առնենք սա պարագան թէ իշխան Լուսինեան մինչեւ այսօր, նոյն իսկ Հայկական խնդրին քաղաքական աշխարհին մէջ ամենէն աւելի յուզուած օրերը, և երբ յաջողութեան յոյսերը այնքան սիրուն կը ժպտէին հայ ժողովրդին, որ մտնուած էր հոգեկան փոթորկալից յուզումներու, երբեք հորկ չը տեսաւ ոչ հրապարակի վրայ երեւալ, ոչ ալ ձայն մը հանել ու շարունակեց իր միայնութեան մէջ իր գրական աշխատութիւններովը և բարեգործական նպատակներով ջանալ լաւ մը օգտակար ըլլալու իր ազգակիցներուն։ Իրաւունք ունինք ենթադրելու որ իր ծերունազարդ տարիքին մէջ, առանց մտմտալու և զօրաւոր շարժառիթներու, իշխանը իր անունը և հեղինակութիւնը հրապարակ նետած չէ։ Բայց և այնպէս շատ չաճապարենք. մէկէն իմէկ չոգեւորուինք, որովհետեւ երբեմն ամենէն հաւանական հաշիւներն ալ պատրանքներ կը դառնան ու մենք նոր պատրանքներ, դառն յուսախաբութիւններ անվնաս տանելու համար բաւական զօրաւոր ջիղեր չունինք ա՛լ։

* * *

Հայ շրջանակներու մէջ խօսակցութեան և վիճաբանութեան ուրիշ առարկայ մըն ալ Նուպար փաշան է։ Մէկ կէտի մէջ միայն ամէն դասակարգի և ամէն կուսակցութենէ մարդիկ համաձայն կը գտնուին։ Նուպար իր պետական մարդու տաղանդով այնքան մեծ դէմք մըն է, որ իր գոյութիւնը ինքնին օգտակար եղած է իր ազգին, հայուն ցեղային կարողութիւնները ներկայացնելով, հայուն անունը բարձրացնելով քաղաքակիրթ աշխարհի առջեւ։ Այս տեսակէտով ամբողջ ազգին յարգանաց արժանի է իր անունը։

Սակայն բարեյիշատակ հանգուցեալը երբ Հայ լեզուին կատարե՞ց իր պարտականութիւնները դէպի իր ազգը. իր նիւթական կարողութեան, ազդեցութեան և տաղանդին վայելուչ չափով մը օգտակար եղաւ իր ազգին։ Այս հարցը որուն մասին շատեր կան իրարու տարակարծիք։

Նախ պէտք է ըսենք թէ Նուպար որ գրեթէ մանուկ հասակէն օտար միջավայրերու մէջ կրթուած ու մեծցած է, երբեք անտարբեր գտնուած չէ դէպի իր ազգը։ Այս անհերքելի կերպով կապացուցանեն Նուպար—Շահնազարեան վարժարանի հաստատութիւնը, Ե. Դուրեան հայ մատենագիրներու փառասերէն թարգմանութեան հրատարակութիւնը Վիքթոր Լանկլուայի ձեռքով և այն կարեւոր գումարները զոր բարեյիշատակ Բաշան վերջին տարիներ վատնեց ի նպաստ հայ որբերու և չքաւոր գաղթականներու։

Նոյնչափ անուրանալի է սակայն թէ մեծանուն հանգուցեալը իր դիրքին և նշանաւոր հարստութեան իսկապէս լիովին համապատասխանող զոհողութիւն մը ըրած չի պիտի ըլլայ, եթէ վերջնականապէս չի հաստատուի այն լուր թէ ազգին որբերուն և աղքատներուն երեք միլիոն ֆրանք կտակած է։

Այս է իմ խոնարհ կարծիքս, որ ճշմարտութիւն մըն է, եթէ չեմ սխալիր։

Մաղթենք որ լուրը հաստատուի և հանգուցելին կտակէն, իր մահէն ետքը, նոր գիծեր ու մանրամասնութիւններ դուրս ելլեն, որոնք իր անունը անմահացնելու նպաստեն, ինչ որ շատ կարելի է այնպիսի մարդու մը համար որ իր կենդանութեան ժամանակ, իր դիրքին պատճառաւ, չէր կրնար սովորական մահկանացուներու պէս, գործունէութեան ասպարէզը նետուիլ ազատ համարձակ։

* * *

Անուան և դիրքի կողմէն շատ աւելի խոնարհ մարդու մը յիշատակը գործնականապէս յարգելու կը պատրաստուին մեր վառնայի գաղթական ազգակիցները որոնք որոշած են իրենց մէջ հանգանակութիւն մը բանալով վայելուչ մահարձան մը կանգնել վառնայի եկեղեցւոյն բակին մէջ հանգչող հոգելոյս Մկրտիչ վարդ. Տէրունեանի նշխարներուն վրայ։ Մեր գաղթական եղբայրներ մտադիր են դիմում ընել տեղացի հայութեան որուն վրայ արդէն կը ծանրանայ ազգ. վարժարանի շինութենէն և վարժապետներու անվճար ամսականներէ ծագած 4000 ֆր.ի պարտք մը վճարելու հոգը։ փափկանկատութի՛ւն մը, որ վստահ եմ թէ շատերէ պիտի գնահատուի, գոնէ լռելեայն։

Նախաձեռնարկներուն մէկ փափաքն է նաեւ որ դամբանը գաղթականներէ թողուած յիշատակ մը միայն վառնայի մէջ։ Ստրատոնելի բան մը չեմ կրնար տեսնել այս փափաքին մէջ, մանաւանդ երբ անոր իրագործմամբը պէտք մը պիտի լրացուի, ու բարեյիշատակ վարդապետին վրայ պատշաճ ձեւով ու չքով յիշատակարանի մը կանգնումը իսկապէս պէտք մըն է։ Գովելի է ուրեմն ձեռնարկը ու քաջալերութեան արժանի։ Սակայն հանգամանքները կըստիպեն զիս խորհիլ որ չըլլայ թէ, ինչպէս յաճախ կը պատահի մեր մէջ, այս անգամ ալ ննջեցեալները յարգելու ժամանակ, կենդանիները մոռնանք։

* * *

Չաքըրեան երկու շաբաթէ ի վեր անկողին ինկած է. ծծմաղեալ ըլլալու չափ աւելորդ խօսք մը ըրած պիտի ըլլամ, եթէ յաւելում թէ դրամ չունի։ Այնիւ հայ բըժիշկ մը կը դարմանէ զինք անձնուիրաբար։ Բարեկամներու նեղ շրջանակի մը փոքր օգնութեամբ ցարդ կարելի եղաւ քիչ շատ հոգալ իր ամենահրաժեշտ պէտքերը։ իսկ այսուհետեւ՞. այդ Աստուած միայն գիտէ։ Միեւնոյն բարեկամները իրեն շարունակ օգնելու միջոցին մէջ չեն, մինչ միւս կողմէն, հիւանդութիւնը ընդհուպ բուժուելու միտում չի ցուցըներ։

Շատ ցաւալի բան մը պիտի ըլլայ եթէ Չաքըրեանի անձնական բարեկամները միայն հետաքրքրուէին իր վիճակովը, իսկ հանրութիւնը անտարբեր մնար իրեն հանդէպ, քանի որ ան գրեթէ իր ամբողջ կեանքը նուիրած է հանրութեան գործերուն։ իր գործերը, ուղղութիւնը և սկզբունքները քննելու ոչ ժամանակն է հիմա, ոչ ալ պէտք կայ։ Կը բաւէ որ ան միշտ անկեղծ ազգասէր մը եղած է, ինչ որ իր հակառակորդներն իսկ կը խոստովանին, և իր անկեղծ համոզումներուն համաձայն գործած։ Պէ՞տք է որ սանկ մարդ մը անօգնական մեայ հիւանդութեան անկողնին մէջ։ ինչպէ՞ս պիտի կրնանք զինք մոռնալ երբ կը ձեռնարկենք դամբանի մը շինութեան այնպիսի անձի մը վրայ որ Չաքըրեանի համար այնքան մտերմական զգացումներ և յարգանք կը տածէր և որ եթէ կենդանի ըլլար, ի՛նք առաջին անգամ հայ ժողովուրդը պիտի հրաւիրէր Չաքըրեանի օգնութեան ձեռք կարկառելու։ Եւ անոնք որ Չաքըրեանի կ'օգնեն վստահ կըրնան ըլլալ թէ չեն կրնար հանգուցեալ վարդապետին հոգւոյն աւելի հաճելի գործ մը կատարել։

Ննջեցեալները յիշե՛նք, բայց կենդանիները չի մոռնանք։ Մահարձանը շինենք, սակայն Չաքըրեանի ալ օգնե՛նք։

Դ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

Ա. (1)

Թէ անցեալ քաղաքական տարւոյ նըշանաւոր արձագանգներն ո՛րքան ազդու էին կամ չէին, զայդ պիտի տեսնենք ի ստորեւ պատկերացած։

ՖՐԱՆՍԱ ընդհանրապէս ունեցաւ փոթորկալից կեանք մը, որը եւ իր հակազդեցութիւնն ունեցաւ պէս պէս տեսակէտներով։ Տրէյֆիւսական խնդրոյ վերաքննութեան հարցն լոկ իբրեւ արդարադատութեան հարց մը երեւան գալով, ահա նոյն այս կէտն էապէս եւ իբրապէս ասպարեզ տուաւ ֆրանսացւոց գիւղաքաղաքութիւնն եւ որմէ իսկոյն գոյացան ֆրանսական շովինիս եւ ոչ—շովինիս կուսակցական երկու հզօր բանակներն։ Այս երկու բանակներու ներքին եւ արտաքին խլրտումներն եւ իրարու դէմ մղած այն կատաղի կռիւներն ընծայեցին Ֆրանսային պէս պէս հակազդեցութիւններ, որոնք տակաւին կը շարունակին սպառնալից գոյութիւն մ'ունենալ եւ դեռ, ո՜վ գիտէ, մինչեւ ե՛րբ պիտի կրնան տեւական լինել եւ կամ ե՛րբ պիտի կրնան վախճան մ'ունենալ։ Բայց Ֆրանսայի այժմեան կառավարիչք, — այսինքն լիազօր ժողովրդեան առժամանակեայ ներկայացուցիչք, — լրջօրէն ի նկատի առնելով ոչ—շովինիս բանակին յարուցած արդար եւ փրկարար բողոքներն, որոշեցին վերջապէս Տրէյֆիւսական խնդիրն վերաքննութեան ենթարկել ա՛յնպէս, որ վերստին կենդանանար Ֆրանսայի անխղճօրէն կամ անմտօրէն ոտնակոխ եղած պատիւն։ Որովհետեւ, եթէ այս պատիւն չվերականգնուէր, Ֆրանսա սպականուած եւ ամէն անձկնալից պետութեան մասնուած երկիր մը պիտի համարուէր ո՛չ միայն անկեղծ-հայրենասէր ֆրանսացիներէն՝ որոնք չպիտի կրնային ստրկային զգացման մը տալ իրենց երկրին տուած այն նախատինք փառախոյին, այլ նաեւ ա՛յն օտար պետութիւններէն՝ որոնք միշտական թշնամիներ համարուած էին Ֆրանսային եւ ընդ միշտ պատրաստ պիտի գտնուէին օգտուելու այն ամենակերպ անակնկալութիւններէն։ Ասոր իբրեւ կենդանի—մեռեալ ապացոյցն է ա՛յն միջադէպն, որ տեղի ունեցաւ յեգիպտոս Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջտեղ՝ եւ որը փակուեցաւ ի նպաստ Անգլիոյ, միշտ ակամայ զիջմամբ Ֆրանսայի. զի սա լաւ կզգար ներքին եւ արտաքին կացութեան ա՛յն փափուկ կողմերն, որոնցմէ իր թշնամիք պիտի օգտուէին միշտ ի վնաս Ֆրանսայի մեծութեան։ Վերջապէս յայտ հաւանական եղած էր այն, որ Ֆրանսա սահմանադրական վերաքննութեան եւ նորագոյն կանոնադրութեանց ձեռնամուխ պիտի լինէր՝ որպէսզի կարենար զինք տեսնել իբրեւ պահպանողական հանրապետութիւն մը, ա՛յնքան յանձնաբարուած մեծանուն Թիէրէն, եւ յայնժամ աներկիւղաբար դիմագրաւել ապագայ ամէն բարդութեանց։

Ակաթի

«ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԸ»

(Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Չենք իսկ ուզեր աչքի առջեւ բերել այն կլորիկ գումարները զորս դրինք հեկոր շրջիկներու ափին մէջ, գումարներ որոնցմով պիտի կարողանայինք ապահովել մեր վարժարաններու եւ ընթերցարանին գոյութիւնը։ Չ'եմ առաջարկեր որ անպատճառ եղածին չափ լանք կամ ողբանք. բայց գոնէ եղած սխալներէն չօգտուի՞նք եւ կրկնե՞նք զայնս շարունակ։ Ի՞նչ կը նշանակէ շարունակել ցմիշտ կուսակցական թըթուած խմորով խմորել ու թթուեցունել դպրոցական եւ ընթերցարանական կենսական խնդիրներն ալ, ի՞նչ կը նշանակէ յոգնիլ, քրտինք թափել ընտրութեանց ժամանակ, որպէսզի հոգաբարձու կամ վարիչներ ընտրուին միմիայն այս կամ այն կուսակցութեան պատկանող անձեր, ի՞նչու աչքէ չըլլալ եւ կուսակցական այդ նեղ շրջանակէն դուրս չի նայիլ, գտնելու համար գործին աւելի կարող եւ օգտակար անձնաւորութիւններ ալ, ի՞նչ բան կարգիլէ մեզ այդպիսիներու աներկբայելի կարողութիւնը խոստովանելու, մեր կուսակցամոլութիւնը չէ՛ միթէ։

Բայց հոգաբարձութեան եւ վարչական մարմնոյ պաշտօնը չը պահանջեր բնաւ իրենցմէ տաճար կառուցանել կամ մահարձան կանգնել. օրինակի համար Նազար Բէկի մը յիշատակին, որպէսզի անոր համակրող մեր վարիչները վախ ունենան թէ մի գուցէ իրենց փառաբանութեանց եւ պաշտամունքի առեն չը համակրող հերետիկոս պաշտօնակիցները ձեռնպահ գտնուին «ամէն» աղաղակելու. եւ այս կերպով իրենց ալ բարեպաշտական զգացումները վիրաւորած ըլլան, հապա ի՛նչ պատճառ ունին գիշեր ու ցորեկ մտածելու այն միջոցներուն վրայ որոնցմով կարելի չըլլայ Դաշնակցական եւ չը գիտեմ այլ ինչական պարոններին մտնել իրենց շրջանակին մէջ եւ գործակցիլ, մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ արդեօք մեր այս թեթեւամիտ եւ վնասակար ուղղութիւնը։

Կը զանգատինք թէ վճարումներ չեն ըներ շատերը, ընթերցարանին հասոյթը կը նուազի, յաճախորդները կը նըւազին օրէ օր, մեր տղաքները աւելի յաճախ պիւրարիաներ եւ յաւէժ շանթաններու մէջ կը սըլըքտան եւայլն։ Բայց այս ախտը երեւոյթին ալ բուն սկզբնապատճառը պէտք է իր մէջ որոնել. օրինակի համար, անցեալները գարեջրատան մը մէջ հանդիպեցայ համակրելի երիտասարդի մը որուն համար Ընթերցարանէն դուրս ուրիշ տեղ զըւարճութիւն փնտռելը սրբապղծութիւն կը համարուէր, մէկէն ի մէկ դէպի

ընթերցարան պաշ վերաբերութիւն մը սկսած էր ունենալ, եւ ուզեցի խմանալ պատճառը. անա՛ք, թէ ի՛նչ կը պատասխանէ «որովհետեւ գիրքը եւ ընթերցարան բոլորովին Նազարբէկեաններու ձեռքն անցած է եւ այլն». մարդ չէ կարող զսպել իր ծիծաղը միանգամայն զայրոյթը հանդէպ այս անկապ եւ անիմաստ պատճառաբանութեանց: Ըսել է թէ, եթէ առանց տեղ Դրօշակեաններ կամ Մարտականներ յաջողած ըլլային գործի գլուխ անցնելու դարձեալ միեւնոյն ծիծաղելի պատճառաբանութիւնը մտիկ ընելու դժբաղդութիւնը պիտի ունենայինք հիմակուաններէն:

Բաւ ի՛ս, եթէ արդէն ուշ չէ, դէթ հասած է այլեւս ժամանակը այս ողբալութեանց վերջ մը տալու. եւ ընտրութեանց ժամանակ քուէարկողները բարոյական պարտականութիւն մը կատարած պիտի ըլլան խղճամտօրէն տալով իրենց քուէները այնպիսի անձնաւորութեանց որոնք կրնան հաւատարապէս օգտակար ըլլալ գործին առանց ի նկատի առնելու անոնց այս ու այն կուսակցութեան պատկանիլը, այնպէս որ ամէն կուսակցութեան պատկանողներէն անհատներ գտնուին վարչական նորընտիր մարմնոյ մէջ:

Մէկ հատիկ գործնական միջոցն է սա մեր երիտասարդներու միջեւ բացուած խրամատը լեցնելու եւ մեր Ընթերցարանի նկեւմտական ապագան բռնելու: Թէեւ իմ այս առաջարկութեան դէմ առարկող կուսակցականներ ալ գտնուին որոնք իրենց պետերուն յառաջ բերած կրթեմին չոր փառքը կրկնեն «թէ ի՛նչպէս կարելի է եղեր ներդաշնակութիւնը պահպանել տարբեր ուղղութեան, գաղափարի եւ սկզբունքներու ծառայող գլուխներու միջեւ» եւ այլն, եւ այլն: Ասոր ալ կը պատասխանենք թէ՝ Ընթերցարանի վարչական ժողովներու մէջ չը պիտի նրդուի այս կամ այն կուսակցութեան Ովսաննա՛յ կամ Փա՛ռք ի Բարձունս:

Թող ամէն մարդ իր հաւտոյն, Հնչակեան ըլլայ կամ Դրօշակեան, բայց երբ խնդիրը Ընթերցարանին շուրջը կը դառնայ ալ ամէն մարդ պէտք է իրեն վերապահէ իր ամէն ծանօթ եւ անծանօթ սորողելիները եւ իր սահմանուած պաշտօնին ճշմարիտ գիտակցութեամբը ջանայ Ընթերցարանին օգտակար գտանել եւ ոչ թէ կուսակցական հաշիւներու պրպտումով իր պաշտօնավարութիւնը բոլորովին զրուելի զարձնել չասերուն եւ վասնգել ընթերցարանին չօշափելի շահերը:

Փորձառապէս կ՛ըսեմ թէ խոկապէս գործը աւելի յառաջ մղելու համար չէ որ կը բորբոքէ մեր սրտերը այլ գործին գլուխը գտնուելու մարմաջէն բռնուած ենք ամենքնիս ալ: Բացարձակապէս հեռի են անկեղծութենէ մեր յառուցած զանգատները եւ բողոքը որոնք ընդունակ են յաճախ ուսզի վրայ նստեցունելու մեր թերթերն իսկ:

Աչքերնիս չորս բացած ենք վարիչներուն վրայ թեթեւ պակասութիւններն իսկ նշմարելու եւ չատ անգամ խոշորացուցով կը զննենք զայնս. ահա մեր նկարագրի ամենաճշգրիտ պատկերը:

Նպատակս չէ բնաւ գիրար այպանել կամ հայհոյել, պարզապէս ընթերցողը, եթէ երբէք անկեղծ է, կրնայ զայն նշմարել: Իմ միակ բաղձանքս է որ մենք իւրաքանչիւրը ձեռքը իր խղճին վրայ դնելով ինքնիրեն հարցնէ թէ՝ առօրէ այսպէս չէ՞նք մի՞թէ, եւ եթէ այսպէս էինք զուրդ, գոնէ ալ այսուհետեւ փոխուինք յանուն եղբայրութեան:

Արիս Փուրպերեան

5 յունվար 1899
Ռուսճուք.

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ես հաւատացած եմ երկու տեսակ դաստիարակութիւններու անհրաժեշտութեան. ընտանիքի դաստիարակութիւնն ու հայրենիքի դաստիարակութիւնը:

Միշլէ

Ութ հարիւր երկար տարիներ անցած են այն ախրաշուք աղէտներէն ի վեր, որոնք Հայաստանը արեան հեղեղներով ողողեցին: Հայկական թագաւորութեան վերջին բեկորները յայինման անհնարական բարբարոս արշաւողներու ոտքին տակ. իր փառաւոր քաղաքներուն աւերակները հազիւ մնացած են այժմ, անչուք ու ամայի: Բայց իր տարագիրներուն սրտերը, որոնք իրենց հայրենիքը կորսան, դեռ կը յուզէ զմեզ: Որովհետեւ այդ սրտերուն մէջ կերպով մարդկային սրտին միշտ կենդանի մէկ ազդակը. որովհետեւ հայրենիքի սէրը նախնական ու տիեզերական զգացում մըն է որուն միամիտ ու պարզունակ արտայայտութիւնը կը յուզէ ու կը չահագրգռէ զմեզ ամեն ժամանակ:

Բայց ինչպէս որ սաանձին անհատները յաճախ փորձութեան մը պէտք ունին ուղղուելու համար. նոյնպէս ալ չատ ազգեր ալ է պատիժ մը կը կարօտին որպէս զի փոխման ձեռք զարնել իրենց քաղաքական ու բարոյական վերականգնումին: Այսպէս Հայը անգեալ անհեղ կատարածներուն պէտք ունէր իր մեռելական թմրութենէն սթափելու համար. այնպէս Բրուսիա Եննայի մը կարօտեցաւ այն հզօր ու առողջ երկիրը գտնելու համար ինչ որ է մեր օրով:

Մարդկային սրտի այս ամենաբուռն զգացման վրայ գրելով նպատակս խուսափուկ յուզում մը պատճառել չէ ընթերցողին սրտին. այլ ցուցնել այն տեղը զոր պէտք է գրաւէ ազգային գաղափարականութեան եւ մարդկային յառաջդիմութեան գործին մէջ. որովհետեւ այս երկու գաղափարները աշխարհի վրայ անխզելի կերպով զօդուած են իրարու:

«Մարդկային ընկերութիւնը միայն համար վերացական ու անորոշ գաղափար մը պիտի ըլլար, կըսէ Պա՛ռսոն, եթէ աւելի իրակա՛ն ու աւելի՛ տեսանելի ու որոշ ձեւով մը չի ներկայանար մեզ այն մարմնաւոր ընկերութեան մէջ որ մենք իւրաքանչիւրս կը գտնուինք [illegible]: Մարդկային ընկերութեան այս կենդանի մարմնացումն է որ Հայրենիք կը կոչենք:

Թէ՛ այս գաղափարն [illegible] ձգտումներէն ու անձնական վերացումները: Զոր ծագող խմաստասիրութիւն մը կը ջանայ մաքրել անոր դէմ: Ազգութեան գաղափարը երբէք չէ թողներ մարդկութեան միւս բաժանումներուն արհամարհանքը եւ ոչ ալ քէն ու ատելութիւն կը գրգռէ անոնց դէմ, երբ զանոնք կառավարողները իրենց կոյր չահամոլութեանց մէջ կզգիացած, ազգերն իրենց կիրքերու գերին ընել չաչխատին: Հայրենիքը մարդկային ամենաբնական մէկ զգացումն է, նոյն իսկ իր բնազդական ձգտումներուն խանուած՝ ուրկէ չատ անգամ անկարելի է զանազանել: «Ընտանիք,» «Հայրենիք», «Մարդկութիւն». ահա կենդանական թագաւորութեան անխզելի շղթային արդար ու բնական օղակները:

Հայրենիքի զգացումը, արդարեւ, այն տարիքեան բնական զգացում մըն է որ, անկէ զրկուիլը միշտ մեծ դժբաղդութիւն մըն է անհատին համար: Փախարկեցէք Կրօէնլանտայի սառնամանիքներուն մէջ իր մանկութիւնն անցուցած ձկնիը ու տարէք այդ զաւակը Արաբիոյ կիզիչ կլիմային տակ, ու ամբողջ արեւով անած Արաբացին Կրօէնլանտայի մշտական սառոյցներուն վրայ: Երկուքն ալ հաւասարապէս նոյն տառապանքներուն կենդարկուին եւ աքսորեալի նոյն ձանձրոյթը կզգան. երկուքն ալ հաւասարապէս կը սառապին հայրենիքի նոյն կարօտով եւ Արաբիոյ ընդարձակածաւալ անապատներն ու քաղցր արմաւը պիտի չի կրնան մոռցնել Կրօէնլանտայի միօրինակ սառնապատներն ու մշտնջենական ցուրտը: Եւ եթէ հայրենասիրութիւնը նոյն իսկ մարդկային գործնական կազմութեան վերաբերող նիւթական սովորութեանց մէջ կերկարաձգէ իր արմատները, բարոյական սովորութիւններէն է որ կը քաղէ իր լաւագոյն սնունդը եւ իր լաւագոյն ազդեցութիւնը: Այդ սովորութիւնները կը կազմեն հասարակութիւնները, ընկերական կամ քաղաքային, օրէնքները, լեզուն ու բարքերը. բոլոր աւանդութիւններն ու բոլոր հաւաքական բաղձանքները միացած, որոնց ապաւորութիւնը յաճախ կրկնուելով ու երկար գործածութեամբ աւելի զօրանալով, քիչ քիչ սրտերուն մէջ կը տպաւորէ հայրենիքի կենդանի պատկերը:

Այսպէս ահա, մանկութեան հասակէն, մարդոց սրտերուն մէջ կամրանայ այն զգացումը որ գարերու ծանր աչխատութեամբ ու զոհողութեամբ բաւական ծառայած է. հոն կը բնակի ու կարելի չէ ջնջել այլ եւս մարդկային ոգին է մի [illegible]: Ինչ որ արդէն կը բղխի չէ կարելի մոռնալ: Ո՞վ կրնայ մօր մը սրտէն խլել իր զաւակ սիրելու զգացումը:

(Շարունակելի)

ԼՐԱՔԱՂ

Տարազ չաբաթաթերթի մէջ հետեւեալը կը կարդանք.

— Ս. Կաթողիկոսի Թոյլտուութեամբ Դարսի Վիճակի յաջորդ Հ. Մուրատեան գնացել է Պետերբուրգ՝ իր վիճակի ծխական դպրոցների կալուածքների հարցը նախարարութեան մէջ պարզելու եւ այդ առթիւ իր զաւառ այնտեղ պաշտպանելու . . . :

«— Բացի այդ Հ. Մուրատեան Բեթերպուրգ աչխատելու է, որ Թոյլտուութ Դարսում չորս դասարանեան արհեստագործական ծխ[illegible] դպրոց բանալու եկեղեցապատկան շինութեան մէջ: Այդ դպրոցը պահպանելու համար Դարսի յաջորդարանը (Առաջնորդարանը) տարեկան 8000 ր. էլ նպաստ կըտայ:

«— Շամախու Թեմի կառավարիչ Հ. Մեսրոպ Վ. Տէր Մովսիսեանն էլ արդէն փաստաբանի է յանձնել եկեղեցապատկան շինութիւնների գուռը, ընդ դէմ Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի»:

— Լոնտայ հանդէսի մէջ կը յիշուի կարնեցի մի նոր բարեգործ ազգային, որ իր անունը չի ուզեր հրապարակել եւ որ 5000 ոսկի արժէք ունեցող Պոլսոյ մէջ գտնուած իր բրդեղէնի հիւանդանոցի նուիրած է Ազգ. Հիւանդանոցին:

— Փ. Պոլսոյ ծանօթ վարդապետական եւ կուսակցական խնդրոյ մասին «Բիւզանդիոն»ի մէջ հետեւեալը կը կարդանք. «Փիլիպէի եկեղեցոյն մէջ տեղի ունեցած անկարգութեանց վերաբերեալ գրութիւնները մի առ մի կարդալով, Կրօն. Ժողովը հարկ գտաւ այդ եկեղեցւոյ մէջ հերարար պաշտօնավարող Տ. Պետրոս եւ Տ. Արսէն վարդապետները պաշտօնէ դադրեցնել, եւ տեղւոյն Թեմ. Խորհրդոյն նորոգ կազմութեան ընտրական գործողութեանց հսկելու պաշտօնը յանձնեց Ադրիանուպոլսոյ առաջնորդական նախորդ տեղապահ Գիրձակեան Տ. Արսէն քահանային:

— Վառնայի նորակազմ Ընթերցասիրաց Ընկերութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ յառաջիկայ կիւրակէ (31 յունվար) Ընկերութեան Ընդհ. ժողովը պիտի գումարուի Ազգ. Վարժարանին մէջ:

Ա. — Պիտի քննուի ու վաւերացուի ընկերութեան նոր խմբագրուած կանոնագիրը:

Ա. — Մնայուն վարչական ժողով պիտի ընտրուի:

Ընկերութեան առժամանակեայ վարչութիւնը այս երկրորդ անգամն է որ Ընդհ. Ժողովը ի նիստ կը հրաւիրէ. ուստի եթէ անգամոց մեծամասնութիւնը կրկին բացակայ լինի, ներկայ գտնուող փոքրաթիւ անդամներ ժողովը օրինաւոր համարելով, Օրակարգի խնդիրները կարգադրելու իրաւունք պիտի ունենան:

— Շապին Գարահիսարցի Անդրէաս Գաբրիէլեան անուն երիտասարդին հասցէն ով որ գիտէ թող հաճի խմբագրութեանս իմացնել: այդ երիտասարդը քանի մը ամիս առաջ Աղեքսանդրիա կը գտնուէր. ուստի աւելի Եգիպտոսի ազգայինք [illegible] կրնան ունենալ այդ ծառայութիւնը մատուցանելու որուն մը որ բոլորովին անտէրունջ մնալով իր եղբայրը կը փնտռէ:

Պու սէնէնին կազէթա պէտէլինի փէպրուարըն 15 ինէ գատար էօտէյէն ապօնէլէրիմիզ վէ քէզա փէպրուար 1 ինէն իթիպարէն եէնի ապօնէ օլմագ խահիշինտէ պուլունանլարա պիրէր Նըգարան հէտիյէ վէրիլէճէք:

Փեոր. 15 ինտէն խիթամընա գատար ապօնէ պէտէլինի էօտէյէնլէրէ տախի պիրէր օրացոյց կէօնտէրիլէճէք տիր:

ՄԻՒԹԷՎԷՖԱ

ԲՐԷՆՍԷՍ ՄԱՐԻԱ ԼՈՒԻԶԱՆԸՆ

ՃԷՆԱԶԷ ԱԼԱՅԸ

Բրէնս հազրէթլէրին բէյի վէ վիքէլանըն գարարը իւզրէ, միւթէվէֆա Բրէնսէս հազրէթլէրինին ճէնազէսի Ֆիլիպէյէ Սէն Լուի քիլիսէսինէ նագլ օլընաճագ տըր:

Պու մինասիպէթլէ չարչանպա կիւնիւ (պու կիւն) ճէնազէ ալայընտա հազըր պուլունմագ իչիւն մինիսթէրլէր հիւքիւմէթ մէմուրլարը, մէպուսլար վէ գօնսօլօսլար սաաթ 8 1/2տա Սօֆիա սէրայընա տավէթ օլընըրլար:

Բրէնս հազրէթլէրինին էմրի իւզրէ, սէրայտա իքի այ պէօյլէ՛ հաս վէ տէօրթ այ նիմ հաս սագլանաճագ տըր:

ՄԱՔԷԹՈՆԻԱ

Մաքէթօնիա մէսէլէսինտէն տօլայը Վիէննա կազէթալարը ուզուն պէնտլէր եազմագտա օլտըգը կիպի Ֆարքըլաաs նամ ճէրիտէ աթիտէքինի եազմըշ տըր:

«Սօֆիանըն Մաքէթօնիա գօմիթէլէրի քէնտի աավալարընըն նէ՛ էհէմմիյէթի օլտըգընը պիլմէյօրլար. զիրա պունլարըն ույտուրտուգ հարէքէթլէրի Մաքէթօնիա էհալիսի իչիւն բէք աէնչէթլի նէթիճէլէրէ սէպէպիյէթ վէրէճէք տիր: Մաքէթօնիա մէսէլէսինին հալլ օլունմասը Եվրօբա իչիւն բէք միւսթաճէլ վէ իգթիզալը պիր իչ գանըն իթմէք խալինտէ տըր: Վալգըա պէօյլէ տէվլէթլէր Թիւրքիանըն մէզգիւր զըմըտալընտա ասայիշ վէ էմնիյէթ պէրքեմալ օլմասընը արզու իտէրլէր. Ֆագաթ պու արզուլա նէթիճէ իչիւն սիլահլէ միւտախալէ իթմէքտէն չէքինիրլէր»:

«Աւստուրիա տախի Մաքէթօնիա իսլահաթը իչիւն թէշէպպիւսի խուսուսունտա իթմէքտէն չէքինմէյէճէք տիր. Մաքէթօնիա պուլկարլարը օնա մինեէթտար օլմալը տըրլար, ֆագաթ խուկումէթի բուէլասընա տալմասընլար, զիրա չիմտիլիք միւտախալէ օլմայաճագ տըր:»

Պունա ճէվապէն Բիգօրմա նամ Սօֆիա կազէթասը տէմիչ տիր. «Մաքէթօնիա մէսէլէսինին հալլը Եվրօբա իչիւն օ գատար միւշքիլ տէյիլ իսէ Մաքէթօնիա էհալիսի իչիւն բէք տէ միւշքիլ վէ իգթիզալը տըր. պու մէսէլէ սիլահ իւթիմալ իթմէքսիզին տախի հալլ օլունապիլիր վէ Եվրօբա թանըյան խայրէթ քեարը օլան տէօրթ տէվլէթլէրին իթթիֆագը մէսէլէնին հալլընա քեաֆի տիր»:

— Ժընէվտէ թէճէմմիւ օլընաճագ Մաքէթօնիա գօնկրէսինտէն տօլայը սըրպ կազէթալարը տէյօրլար քի — Պուլկարլար Մաքէթօնիա մէսէլէսինի եալընըզ Պուլկար մէսէլէսի կիպի կէօսթէրմէք իսթէյօրլար. պու սէպէպլէ գօնկրէնին բօլիթիգաճա էհէմմիյէթի օլամայաճագ տըր. Լազըմ քի Մաքէթօնիատա եաշայան Սըրպ վէ Ռում միլլէթլէրի իլէ իթթիֆագլէ պէօյլէ պիր թէշէպպիւսատ պուլընըլսընլար»:

Սըրպլար վէ Ռումլար պէօյլէ սէօզլէրլէ վագըթ գայպ իթմէքտէն իսէ քէնտիլէրի տախի մէզգիւր գօնկրէյէ կիտսէլէր տահա սէլամէթ հասըլա կէթիրսէլէր տահա էյի օլմա՞զ մը:

— Կէչէն հաֆթա Բէթէրպուրկըն նիմ րէսմի կազէթալարընտան նէչր օլընտըգընա պինաէն, Ռուս տէվլէթի Պալգան միլլէթլէրին Մաքէթօնիատա իխթիլալ չըգարմագ թէշէպպիւսլէրինէ բէք խօշ նազարլա պագմայօր. Բէթէրպուրկ կազէթասը տէյօր քի «էկէր Պուլկար վէ Սըրպ գօմիթալարը Մաքէթօնիատա պիր գարըշըգլըգ չըգարաճագ օլուրլար իսէ, տէվլէթլէրտէն հիչ պիրի վէ նէ՛տէ Ռուսիա էյի նազարլա պագմայաճագլար վէ հիչ պիր [illegible] մէյտանա կէլէճէք: Թիւրքիա քէնտի խալգընը իճրա իթմէյէ պուլընաճագ տըր»:

Ռուս կազէթալարըն պու եազըլարընտան տօլայը Թիւրքլէրին մէսէրրէթի զիյատէ օլընմագ: Իգտամ (Եըլտըզըն օրկանը) Ռուս կազէթալարըն եօգուշգագ եազըլարընը զիքր իտէրէք տէյօր քի — իշթէ պունտան անլաշըլըր քի Զար հիւքիւմէթի Սուլթանա էն սատըգ պիր տօսթ տըր(***):

ԿԻՐԻՏ

— Բրէնս Եօրկի Կիրիտտէ պիր իլան նէշր իտմիշ, չէհիրլէրտէ Թօբլանմըշ օլան խալգ քէօյլիւլէրին քէնտի քէօյլէրինէ վէ մահալլէրինէ կիթմէլէրինի Թավսիյէ իտէյօր, վէ պու պապտէ մէզքիւր քէօյլիւ խալգլարա մուավէնէթ օլընաճագընը տախի վաադ իտէյօր: Վէ Գանտիա խալգլարըն քէօյլէրէ կիտմէ տէ Թէքրար բէրեապրլիք իթմէք իչիւն լազըմ օլան ալէթ ու իգթիզալարը վէրիլմէսինի Բրէնս Եօրկի էմր իթմիշ տիր:

— Պիր պէօյլիւք ինկիլիզ գումանտանը Կիրիտին էն էհէմմիյէթլի չէհիրլէրինի չըմէնտօֆէր խաթլարը իլէ պիրպիրլէրինէ պաղլամագ վէ Գանեա էօնիւնտէ պիր լիման եափմագ Թէքլիֆինտէ պուլընմուշ իսէ, Բրէնս Եօրկի մազպուր պիր ճէվապ վէրէմէմիշ, օլ Թէքլիֆլէրի եագընտա Թէշքիլ օլունաճագ օլան Կիրիտ հիւքիւմէթինէ հէվալէ ու Թավսիյէ իթմիշ տիր:

ՄԻՒԹԷՆԷՎՎԻԷ

— Ս.լալըղլըգ մալիւմաթա պինաէն, կէչէն բէնճշէնպէհ կիւնիւ (յունվար 21 ած) Նուպար բաչանըն ճէնազէսի Մարսիլյատան Մէսաժըրի վաբօրը իլէ Իսքէնտէրիյէյէ կիթմէք իչիւն հարէքէթ իթմիշ տիր:

— Իսթանպօլտան ալընան մալիւմաթա պինաէն, պու սօն հաֆթալար զարֆընտա հիւքիւմէթ 300 աէն զիյատէ կէնճ Թիւրքլէրի աէրաէսթ իթմիշ օլուպ, հէր հաֆթա պունլարտան 60—70 ի պիրաէն վաբօրա գօյուպ, Ղարպ Թարապուլուսա սիւրմէքտէ իմիշ:

— Տիւնքի Թէլէկրաֆտա նազարըն, Ֆրանսանըն եէնի Իսթանպօլ էլչիսի Մ. Գօնսթանըն Սուլթանըն հուզուրընտա չըգմասը, էվրագլարընը Թագտիմ իթմէսի Թէէխիւր օլունմըշ տըր. զիրա Սուլթան պիր ազ խասթա օլտուղընտան պաշգա վագըթա պըրագըլմըշ:

— Իզմիր վիլայէթինտէ կէչէն հաֆթա պիր գաչ տէֆա չէտիտ զէլզէլէ զուհուր իթմիշ, կիճէ վագըթը էհալի էվլէրտէն գաչըպ, աչըգ մահալլէրտէ վագըթ կէչիրմիշ տիր:

— Սապըգ Սատրազամ Խայրէտտին բաչանըն իքի էվլատը, (պիրիսի Սուլթանըն խալէրի վէ դիկէրի նիւքէ պիր մէմուրիյէթէ իտի), յունվ. 17 ած պիր Ֆրանսըզ վաբօրը իլէ Իսթանպօլտան Եվրօբայա գաչմըշլար. պունլարըն տախի կէնճ Թիւրքիա նամ գօմիթէյէ մէնսուպիյէթի զանն օլունմագտա տըր:

— Ալպանիանըն Արնավուտ պէյլէրի վէ րէյիսլէրի Իփէքտէ Թօբլանըպ, յունվար 14 աէն 18 է գատար մէճլիս իթմիշլէր, Սուլթան Թարաֆընտան տախի իքի մէմուր պու մէճլիսէ հազըր պուլընմըշ տըր: Պու պապտէ ալընան Թէլէկրաֆլար պիլտիրիյօրլար քի, Արնավուտլարըն պու Թէճէմմիւսի Եըլտըզըն Թէշվիքի իլէ օլմըշ օլտըղը աչըգա չըգմըշ տըր:

Մէզգիւր մէճլիստէ Գօսօվա վիլայէթինին պիւթիւն խալգ րէյիսլէրի վէ խանէտանլարը տախի պուլընմըշ տըր:

Մէճլիստէ Սուլթանըն հուգուգը Թանըլմըշ վէ Նիւմայիշլէր իճրա օլընմագլէ պէրապէր, հէր ճինէթճէ պիր պիրինէ եարտըմտա պուլընմալը Թահթ զարարա ալընմըշ տըր:

Թարիֆէ հաճէթ օլմատըղը կիպի Եըլտըզ Քիւրտլէրի Թէշվիք իթտիկի կիպի, չիմտի Արնավուտլարը Թէշվիք իթմէքտէ տիր. մագսատ իսէ Մաքէթօնիա մէսէլէսինէ վէ գօմիթէլէրէ րէգապէթ իթմէք տիր:

— Գուրիյէ sէ Պալգաներըն պէյանընա կէօրէ, Մ. Սթօյիլօֆ վէ քէնտիսինէ րէֆիգ օլան սապըգ նազըրլար հիւքիւմէթին 1899 սէնէ իչիւն կիպի սարֆիյաթա Թախսիս օլընան բարալարտան իւք իւչ այլըգըն ճէպլէրինէ աթմըշլար: (*)

— Սէրպիանըն Ալպանիա սինօրլարը իւզէրինտէ վուգու պուլան ճինայէթլէրտէն տօլայը Սըրպ հիւքիւմէթին բրօթէսթինէ Պապը Ալի եէնիտէն պիր ճէվապ վէրմ՛իշ, 22 ճինայէթլէրին միւճրիմլէրի պուլընմըշ, վէ 7սինին իսիմլէրի վէ եէրլէրի սըրպզա եազըլըպ օլտուգը պիլինմէյօր ըմըշ. պինաէն ալէյհ 33 ճինայէթտէն եալընըզ 4 ճինայէթի Թահգիգաթա ալընաճագընը պիլտիրմիշ տիր:

Отговорникъ Ю. Н. Пекаревъ
Печатница "Взаимность"—Варна